

Notizias ord la historia della pleiv e baselgia de Vrin

Autor(en): **Simonet, A.**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **21 (1928)**

PDF erstellt am: **20.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882083>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Notizias ord la historia della pleiv e baselgia de Vrin.

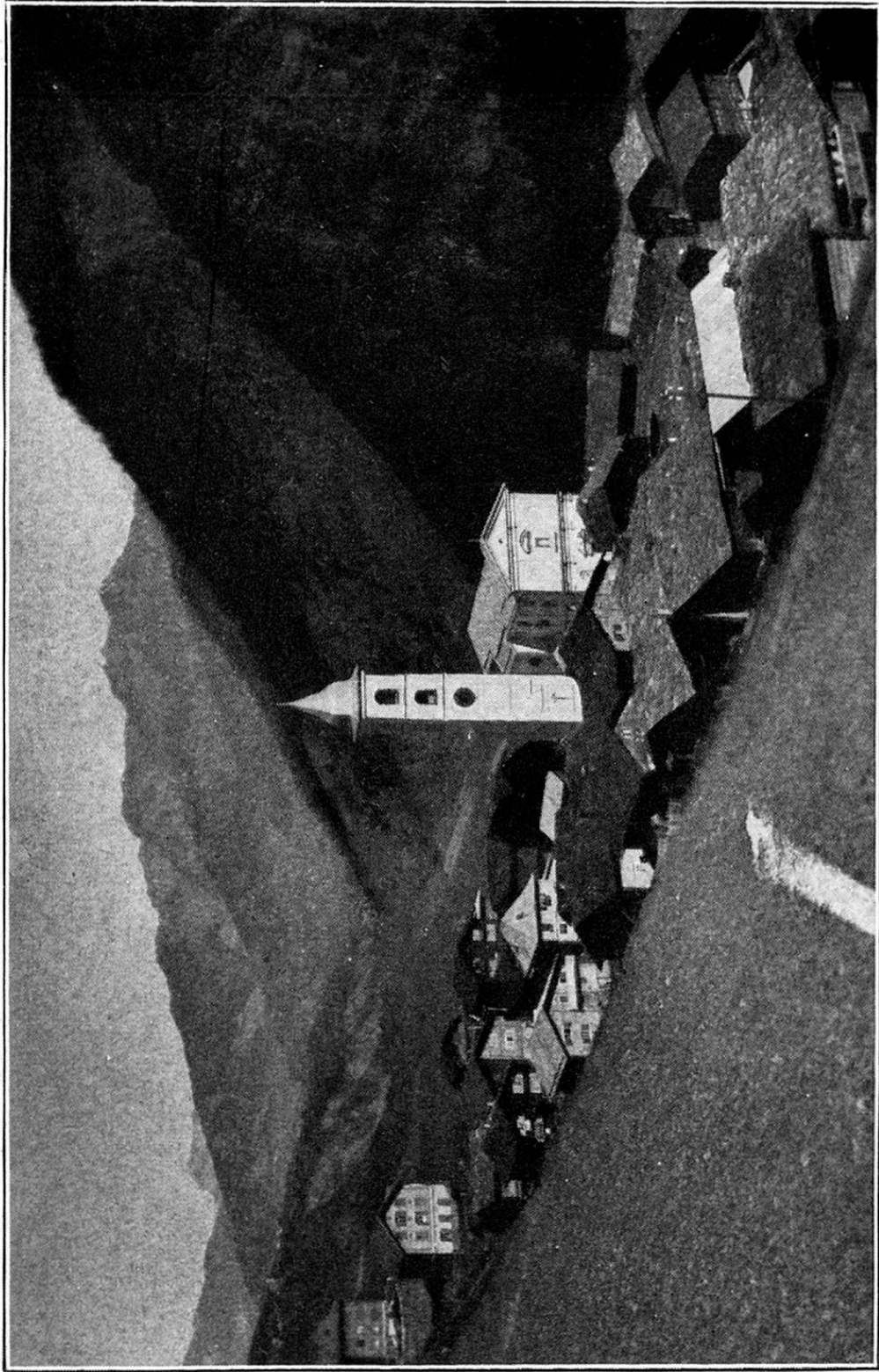
Da Al. Simonet, plevon.

«Tgi havess pomai spetgau en in semegliont selvadi ina tala baselgia»? Aschia sesmarvegla igl jester, che contempla la baselgia parochiala de Vrin. Ed en ver Paid: Gia igl exteriur digl edifeci fa zun gronda impressiun. Quella gronda miraglia alva cun il maiestus clutger, enamiez quei tschuppel baghetgs stgirs e bass, curclai da grevas plattas stgiras, fa la comparsa empau sco in pastur cun in ferm fest enamiez ina muntanera nuorsas, mo bia pli grondius. E pér igl intern della baselgia! Quella maiestusa architectura cun oreifras porziuns e dimensiuns, las sorprendentas, mo adina noblas stuccaturas de gep, igl altar grond, che tarlischa tut en in aur, la scantschala e las truccas dil chor, tagliadas cun enschignusa manutta, quei tut leventa laud ed admiraziun. Bein enqual jester ha gia exclamau: «Igl ei pilver la valeta de vegnir enta Vrin, era sch' ei fuss mo per mirar la baselgia».

I. Vrin e sia populaziun.

Naturalmein ei quei buca stau adina aschia. Da qual temps che Vrin ei vegniu populau, quei surschein nus d'intercurir als perderts, sche quels

Vrin

san enzatgei da quellas varts. Il num «Vrin» vegn deducius da Vi Rin, q. e. vi dal Rein, ferton che «Surriñ» less dir: Sur il Rin.¹⁾ En scadin cass aveva la vischnaunca de Vrin el 16. e 17. tschentaner anzi pli gronda populaziun, che dapresent; e quei nunditgont ch' ins stueva lu senutrir totalmein cun agen paun e sevestgir cun agen ponn e sefidava strusch de cumprar beinduras silla fiera de Ligiaun ina curtauna castognas ed in per bratscha pindels de vali per engarnir las schlappas dellas bialas. Mo ferton che tut vul ozildi segnivar ella «capitala», sesnuspevan las mattauns da quei temps buca de secasar per ils allontanai «hofs» ed uclauus entuorn, nua ch' il begl de lavar fuva bein buca schi populaus, mo la lavur per ton pli maneivla. Fagei curvien cons loghens fuvan pli baul habitai sur tut onn, dils quals ins ha ozildi strusch pli che regurdientschas: Blengias, ussa alp; Schareida, ussa uaul; tenor la detga Salischina, ussa cuolm de fein; Villein e Mons, ussa aclas, per part en ruinas; Vanescha, Perdatsch, Pignola, Puzzatsch e Camplun, ussa gudiu sco cuolms de matg. Era igl uclaun de s. Giusep cun Chischnè, Cresta d'iert, Tgaminada e Ligiazun, nua ch' ei fuva aunc avon 40 onns ina considereivla populaziun, ei ozildi quasi sin murir ora.

A Vanescha, nua ch' ei sesanfla ina pintga caplutta de s. Gion e Paul, martirs, baghegiada

¹⁾ Pareglia igl urbari de Vrin, tschentau si da sur Placi Adalbert Baselgia, plevon 1874—1889. Archiv della baselgia de Vrin.

entuorn 1640²⁾, vegnev' ei aunc avon igl onn della aua gronda 1868 observau giu sper l' aua ina mola-mulin; enzenna ch' ei vegnevi aunc en quella altezia de 1790 m sur mar cultivau garnezi ³⁾

Perdetga ch'ei stuevi a Puzsatsch 1663 m sur mar e contuorn esser ina ualti numerusa popula-ziun dat la respectablamein gronda baselgia de s. Valentin cun 3 altars, ch' ei leu vegnida consecrada 1643. Per motiv ch' il fundament de quella caplutta ei buca staus buns, ei il massiv arviul della nav daus en ed ins ha sin quei fatg in plantschiu ded aissas. Bein per quei motiv ei la caplutta vegnida consecrada da novamein ils 7 de settember 1744 en honor de s. Valentin sacerdot e martir e s. Barclamiu apiestel. Schebein ei fuva a s. Valen-

²⁾ La passera digl altar porta l' annada 1643. Il grond dils 2 zenns datescha da 1683; il pign, culaus da novamein 1921, purtava l' annada 1782.

³⁾ Ch' il clima de Vrin fuva per bia pli migeivels avon tschentanners, cura che la spunda seniastra, ussa tut blutta, fuva aunc curclada cun uauls, ei bein ord scadin dubi. Ch' igl ei stau inagada uauls era sin quella spunda, dattan gia ils nums locals perdetga, sco p. ex. «Pignola», ca. 1660 m s. mar, «Ils Uauls», 1800—2000 m s. m. Avon paucs onns han ins a Ramosa (ca. 1950 m s. m.) cavau ord ina paliu cuschas e roma-pégn. Tenor il sura allegau urbari de Vrin duei igl onn 1585 in cert Gion Föchel (Gion Gianuchel), suenter ch' el ha giu mazzau ses geniturs ed ina sora, haver dau fiug igl uaul dadens s. Valentin, il qual ei totalmein barschus giu. Per castitg duei el esser vegnius bandischaus ord la tiara. Tenor in' autra versiun traditorica duei ins haver rentau el culs peis vid in cavagl e runau el tochen Vella per leu tener dertgira. Tochen Uresa hagi el teniu si il tgau, mo suenter eia schau runar quel, aschia ch' in castitg giuridic vegn strusch pli ad esser staus necessaris.

tin u Puzsatsch gia avon 1663 in' outra caplutta pli pintga, ei buca segir. Las statuas goticas: Nos-sadunna, s. Gion Batt. e s. Gioder vegnan bein ad esser vegnidas si da Vrin en quella caplutta ded ussa, sco nus vegin a ver pli tard.

Per completaziun lein nus aunc remarcar, che la caplutta de s. Giusep seigi vegnida consecrada ils 3 de fenadur 1717 en honor dil bab nutrider de Jesus. Tenor la tradiziun duei la miraglia de quella caplutta esser vegnida fatga per la summa de 60 fl u 102 fr.

La baselgia della s. Trinitad egl uclaun de Cons (pli baul numnaus Gamps), ei vegnida consecrada igl onn 1742. Ils zenns denton portan la annada 1740; ina enzenna che la caplutta seigia vegnida baghegiada entuorn 1740.

II. La baselgia veglia.

Suenter quella excursiun lein nus turnar anavos tier nies tema: la baselgia parochiala de Vrin. Cura che l'*emprema baselgia* el vitg de Vrin ei vegnida construida, ei buca enconuscent. Ils pli vegls documents de quella baselgia u caplutta pudessen esser treis petgas de gneis de 22 cm diameter e 53—60 cm altezia. Quellas petgas vegnan ualti segir ad haver spartiu e purtau ils pigns artgs dellas finiastras d' in clutger en stil roman. In' outra perdetga, pli eloquenta che petgas de crap tscheu e leu starschadas, ei il zenn pign, il qual lai gia

dapi igl onn 1394 resunar sia vusch sonora. Pilver in vegl, mo aunc adina oreifer cantadur. Sia inscripziun secloma: «Magister Anapiolus de Lugano hoc opus fecit MCCCXCIII⁴).

Tenor Nüscher (pag. 67) existeva gia 1345 cheu ina caplutta dedicata a s. Gion. En ina brev de marcau de 1459⁵) vegn ei detg: «Gaudenz Baltzer verkauft der Liebfrauenkirche zu Verin Haus, Hof, Krutgarten, item (teni il smarvegl!) ain Rebgarten under der Schmitten». Orda quei suonda pia, che la baselgia fuvì gia da quei temps dedicata a Nossadunna, sco era che la parvenda seigi gia vegnida fundada da quei temps. Co quei ei manegiau cun quei «Rebgarten» ei ina damonda per se sez, che nus ughegin buca de sligiar.

Igl onn 1504 ils 24 de fenadur ha Frater Stephanus, ord. Praed., Episcopus Bellinensis, vicari general digl uestg de Cuera Heinrich IV signur de Höven consecrau la baselgia filiala de Vrin en honor della beada purschala Maria cun 3 altars: Igl altar grond en honor de Nossadunna, s. Gion Battista, s. Theodor uestg e s. Vintschegn martir; igl altar lateral da vart dretga en honor de s. Ursula, s. Catarina, s. Mierta e s. Turtè; igl altar lateral da

⁴) Pareglia Caminada, «Die Bündner Glocken» pag. 22 ed Ischi XIV pag. 249, rem. 1. La detga, che quei zenn seigi vegnius transportaus en da Duin dal temps della reforma, u sco auters vulan pretender, en da Castrisch, para a nus buca probabla. Anzi essan nus del meini, che il zennet seigi vegnius transportaus da sauma da Ligiaun sur il cuolm Greina direct a Vrin.

⁵) Archiv de Vrin, mappa 2.

vart seniastra en honor de s. Clau, s. Glieci, s. Jodocus, s. Antoni e s. Bistgaun. La fiasta della dedicaziun ei vegnida fixada annualmein sin la dumengia suenter s. Florin.⁶⁾

La baselgia vegn numnada filiala, pertgei sco tuttas baselgias della Lumnezia, aschia fuva era quella de Vrin ina filiala de Pleiv.

Igl onn 1643 ils 4 de settember ha Msgr. uestg Johannes VI Flugi d'Aspermont consecrau da novamein in altar en quella baselgia, e quei da vart seniastra en honor de Nossadunna dil s Rusari.⁷⁾ Quel ei sco ei para, vegnius tschentaus el liug ed enstagl dil sura numnau altar de s. Clau, s. Glieci etc. Igl ei bein senza dubi quei altar, il qual sesanfla ussa en carner.

In intressant rapport de visitaziun de quei medem onn 1643, ils 4 de settember, che sesanfla egl archiv episcopal a Cuera,⁸⁾ sviluppescha avonos eglis in detagliau maletg de quella veglia baselgia u caplutta.

In santeri vasts avunda per retscheiver las baras de Vrin, circumdescha la baselgia, cumpignadad in clutger de mir cun 2 zenns. In de quels ei il zenn pign de 1394, che nus havein gia empriu d'enconuscher. L'auter, che exista era aunc, porta ils maletgs de Niessegner, Nossaduna, s. Gion, s. Andriu e s. Pieder e l'inscripziun: «Joh. Bap-

⁶⁾ Brev de consecraziun egl archiv de Vrin, mappa 7.

⁷⁾ Ditto. mappa 45.

⁸⁾ Bischöfliche Visitationsberichte.

tista & Hans Ernst zu Lindau haben mich gegossen 1627. Martin Hans Albin Geschworner hat im Namen unserer lieben Frauen & der Gemeint der Kirchen Verin die Glocken machen lassen.»

Ina suletta porta ualti gronda meina nus ella nav quadrata della baselgia, cuvretga dad in plantschiu enstagl d' in arviul. Il spazi fuvi pigns, di il rapport, mo pudessi esser sufficients per la populaziun. (Ins quintava era lu circa 400 olmas). Da vart dretga pendeve in maletg, che representava parvis ed uffiern ed ei vegnius valetaus 200 florins, da quei temps ina respectabla summa. Nua quei maletg po esser pegliaus via, bein negin che sa. Orgla fuv' ei negina. Il chor fuva cuvretgs cun in arviul massiv, vid il qual ei fuva melegiau ina representaziun della ss. Trinitad. En il chor sesanflava da vart dell' epistola in baun per ils cantadurs (scamnum), en il qual ins stueva volver il dies agl altar per star en schenuglias. Quei duei vegnir auter, ordinescha igl uestg. Era fuv' ei en baselgia ina scaffa cun ils calischs e la paramenta, essend la sacristia memia humida. La finiastra de quella serravi mal, ferton che quellas della baselgia fuvien bunas. Era il tetg-baselgia fuvi buns.

En baselgia sesanflavan 3 altars: Igl altar grond fuva sularaus ed haveva enamiez ina statua de Nos-sadunna, da vart dretga ina de s. Gion Batt. e da vart seniastra ina semeglionta de s. Gioder. Bein cun caschun della construcziun della baselgia nova, han ins transportau quellas treis statuas ella ca-

plutta de s. Valentin, nua ch' ellas ein oz aunc de ver. — Plinavon fuv' ei sigl altar grond 2 aungnels, che purtavan candeilas, medemamein indorai, sco era 2 candelors de bronz ed in crucifix ornaus orasum cun ils maletgs de s. Luregn e s. Murezi. A miez igl altar fuva in tabernachel tenor moda taliana, ornaments e petgas dil qual fuvan medemamein indorai, ferton ch' il funs fuva coloraus tgie-tschen.⁹⁾ Igl antipendi digl altar fuva de curom e purtava enamiez il maletg de s. Carli.

Da vart seniastra fuva igl altar de Nossadunna dil s. Rusari ual da niev consecrau, il qual nus havein sura numnau.

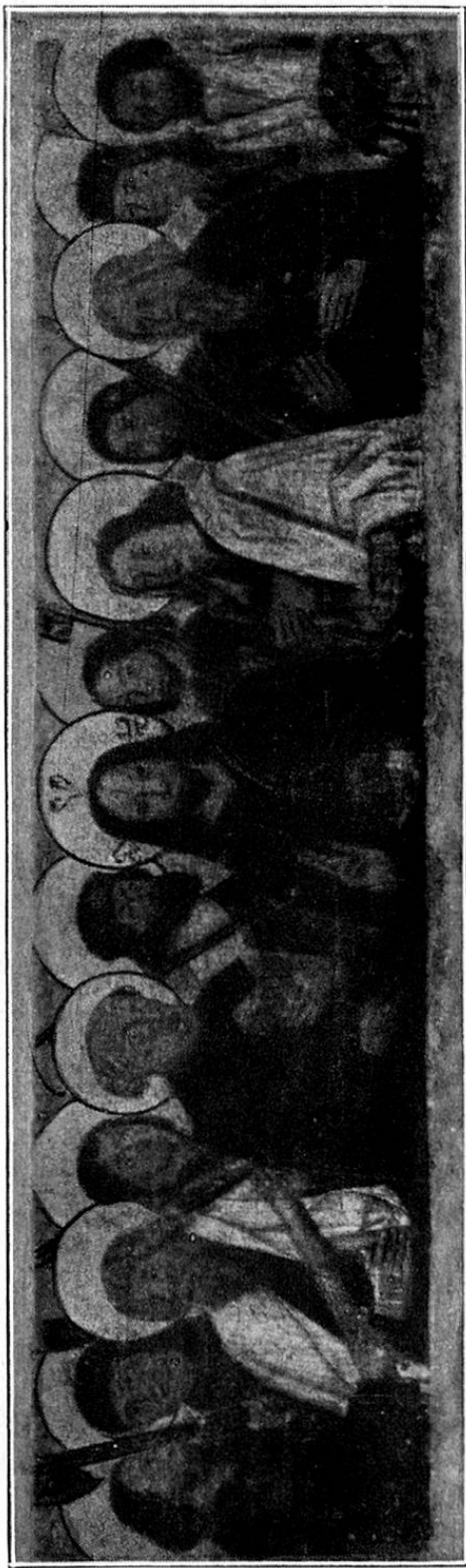
Igl altar da vart dretga, dedicaus a s. Ursula, Catarina, Mierta e Turtè haveva enamiez ina statua de Nossadunna dellas dolurs, cun il tgierp de Jesus en il ravugl, aschi gronda, ch' ei fuva buca plaz per il calisch tier la s. Messa. Igl ei bein senza dubi quella statua de Nossadunna dellas dolurs, che sesanfla ussa sigl altar lateral da vart seniastra, ina Pieta gotica ded admirabla expressiun e bellezza, igl object de devoziun per ils pelegrins a Vrin. La circumstanzia ch' ella fuva per quei altar memia gronda, lai bein supponer, ch' ella fuva originalmein buca destinada per quei altar e quella

⁹⁾ Ins sto saver, che da quei temps fuvan ils tabernachels sco nus havein ussa enamiez igl altar tuttavia buca pertut usitai. Ins conservava il Sontgissim en ina specia de scaffa el mir, numnada «Sakramentshäuschen», sco ins anfla aunc restonzas de talas quasi dapertut en chors gotics. In tuttavia artistic exemplar sesanfla ellaatedrala de Cuera.

baselgia, mobein vegnida neutier posteriuramein. Da quella statua raquenta la legenda il suandont:

Sco tuttas vischnauncas della Lumnezia, aschia stuevan era quels de Duin vegnir a Vrin cun processiu sin la fiasta della Visitaziun de Maria, ils 2 de fenadur. Ei pudev' esser entuorn igl onn 1530. In datum exact han ins buc. Duin havevi da quei temps in fleivel caplon, internamein gia curdaus giu dalla veglia cardientscha catolica, perquei ch'el anflavi memia grevs il giuv che quella imponeva ad el. Sil retuorn dalla processiu da Vrin smanatschav' in urezi. Vegnend la processiu tochen sut Cumbel, hagi il caplon mussau vi sin la vischnaunca de Pitasch, la quala haveva gia acceptau la nova doctrina e detg presapauc il suandont: «Mirei leuvi quels de Pitasch, co els san prender si oz in stupent fein, ferton che nus, cun nossa processiu, schein tartignar massa bien fretg. Fuss ei buca meglier de far inagada fin cun quella cardientscha papistica e tut siu hardumbel? Essas vus pia de miu meini, sche essan nus oz aunc catholics e mai pli». Quels plaids hagien fatg lur effect e sin quei hagien ils de Duin fitgau lur sontga crusch en in èr, seigien i a casa ed allontanau dalla baselgia tuttas reminiscenzas catolicas¹⁰⁾. Denter auter hagien els era fiers la numnada statua della plaunca giu. In pastur de Vrin hagi sin quei

¹⁰⁾ Ord il cudisch «Istoria delle Missioni dei Frati minori cap. della prov. di Brescia» da *P. Clemente da Brescia*, Lib. X cap. 5 vegn ei buntadeivlamein tar-mess a nus la suandonta translaziun: «A Duin ei suc-

Pradella gotica della basilgia de Vrin
(Fot. G. Demont, Vella)

priu e purtau ella a Vrin, en sia patria. Aschi lunsch la legenda, la quala raquenta era il semegliant dad ina statua ella caplutta de s. Glieci a Peiden. Po mintgin crer sco el vul. Mo in maletg che stimulescha tier devoziun e fidonza, tras il qual il Segner ha gia compartgiu biaras grazias, sco quei che differentes ex votos muossan, quei ei quella statua senza dubi.

Il sura numnau rapport de visitaziun cuntegn era in inventari della vischala sontga e paramenta, ord il qual nus numnein ina pyxis indorada, senza pei, enstagl ded in cibori; ina monstronza veglia;

cediu il sequent trest cass: 1510 ei dalla populaziun de quei liug che fuva lu aunc catolica, mo ei tier la suandonta caschun curdada giu dalla cardientscha, vegniu cumprau ina stupenta crusch (de processiuin u cafanun). Quei pievel fuva lunsch dalla baselgia parochiala (Pleiv) e stueva perquei far in grond viadi per vegnir tier la s. Messa. Sur de quei eis ei succediu ch' il pievel, havend fatg sco usitau la liunga processiuin tier Nossadunna de Vrin, in viadi de ca. 4 uras, unfisaus e malcontents, ei senriclaus dal pelegriadi e ha per munconza de devoziun fiers la crusch en in cantun schend: «Salvei crusch e processiuin per vus, nus vegnin buca pli schi lunsch». Da quei temps naven ha el bandunau la cardientscha catolica, senza ch' enzatgi hagi luvrau encunter u sclariu si il pievel. Havess el giu in bien pastur dellas olmas, sche havess quel bein «con quatro parole dette con efficacia di Spiritu» saviu menar anavos sin la dretga via dil salit».

Dal temps che P. Ireneus operava a Cumbel, havev' el sedau breigia de survegnir quella crusch per sia baselgia, ch' ei era reussiu. Duront biars onns ei quella crusch vegnida leu conservada, tochen ch' igl ei ils 24 de fevrer 1682 sin moda buc enconuschenta rut ora fiug en casa-pervenda e ha destruiu cun la casa era la crusch.»

3 calischs; in baldachin de color blaua (!); 3 cafanuns; diversas plaunas etc.

III. Il clutger niev.

Igl ei il temps della contrareformaziun. Il gron-
dius cussegl general de Trient (1545—1563) muossa
ses fretgs. In sogn'entusiasmus va tras il pievel
catolic e dat anim de purtar ils pli gronds sacrife-
cis. Cun ils caputschins, che han giu ils pli gronds
merets per il manteniment dil catolicismus el Gri-
schun, sco era per nossa cultura en general, eis ei
era vegniu ord Tiara taliana oreifers architects ed
artists, che baghegiavan el stil baroc, en quei stil,
che careza spazis vasts e clars e fan cun lur gi-
ganticas volutas, stuccaturas e maletgs plein veta
e realitad endamen la pumpa e gloria celestia.
Biars de quels artists ein buca vegni ord l'Italia,
mobein ord la val Mesauc e dal Tessin.¹¹⁾ Schizun
Bramante, il genial constructur della gigantesca ca-
tedrala de s. Pieder a Roma, duei esser staus da
derivonza tessinesa. Quasi en mintga vischnaunca
catolica vul ins baghegiar ina nova casa de Diu e
casa de devoziun ed edificaziun per ils fideivels;
per part perquei che las baselgias fuvan daventa-
das memia stretgas per il zelont pievel catolic, per
part perquei ch' ils tempels vegls corrispundevan
buca pli al gust dil pievel. Suenter che Lumbrein
ha 1647—1673 survegniu ina baselgia nova cun

¹¹⁾ Nus fagein attents sin la publicaziun de Prof. Dr.
M. Zandralli el «Bündnerisches Monatsblatt 1923, nr. 3.

ina aulta tuor, leva Vrin era buca star anavos. Il principal impuls tier il niev edifeci ha senza dubi dau il zun meriteivel ed erudit plevon sur *Balzer Alig*, il qual, oriunds da Vrin, ha pastorau en sia vischnaunca dapi 1652 tochen il di de sia mort, ils 19 d' uost 1677.

Quei spiritual ei sefatgs zun meriteivels per la litteratura romontscha entras sias scartiras: «La passiu de Niessegner Jesus Christus», «Epistolas ed evangelis», «Cudisch de canzuns» etc. Era ina grammatica romontscha duei el haver scret, la quala ins ha denton deplorablamein aunc buca anflau. Mo sia consequenta ortografia lai concluder sin studis grammaticals.

Mo era per sia vischnaunca nativa de Vrin ei sur Balzer Alig sefatgs zun meriteivels cun schar cular sin agen cuost il zenn grond, sperond che ses parochians vegnien era buc a star anavos en generusadad, entras dar albiert a quei niev cantadur e predicatur de bronz cun ereger in niev clutger. Pertgei el vegl, calculaus mo per dus zenns pigns, havess el bein nunpusseivel giu plaz. Il zenn porta l' inscripziun: «Sancta Maria, succure miseris, ora pro populo, sentiant omnes tuum juvamen. Amen. — Durchs Feuer bin ich geflossen; Melchior Maurer hat mich gossen in Feldkirch. Anno 1676.» Ni per romontsch: «Sontga Maria, neu en agid als paupers, ura per il pievel, tuts sentien tiu agid. Amen. Tral fiug sun jeu currius; Melchior Maurer ha mei culau. Anno 1676.»

Daferton che zinn ed irom vegneva restegiau leugiu a s. Pieder, ha ei pia giu num a Vrin de metter mauns e manuttas vidlunder de baghegiar l' aulta scantschala per il niev predicatur. Deplorablein havein nus negins documents, ni sur dils meisters, ni sur dils cuosts de quei edifices, baghegius in pign tschancun naven dalla presenta baselgia e bein era dalla baselgia veglia. La detga ch' ins hagi da quell' uras vendiu alps sin territori de Vrin per pagar ils cuosts, semuossa buca fundada. Las respectivas alps fuvan gia pli baul en possess privat. Era la detga ch' ils mirs dil fundament mondien ual aschi profund giu el tratsch, sco quei ch' il clutger sesaulzi si ell' aria, ei bein ina absurditad. Plitost fussen nus inclinai de crer l' autra part de quella detga, ch' ins hagi stuiu francar il profund fundament cun pals e caglias ded ogn. Senza dubi eis ei stau difficultus ded anflar bien fundament sin quei terren alluvial e derschalaun ed ils capomeisters han bein capiu de far lavur solida ed exacta. Schiglioc havess la miraglia stuiu tschessar e survegnir sfendaglias, che ein zun negliu de constatar.

Ord il fundament de 5,60 ga 5,60 meters sesaulza la miraglia 26 meters encunter tschiel. Giu funs han ils mirs ina grossezia de 1,60 e silla cruna aunc 1 m grossezia. Ils mirs ein ligiai endadens da 3 arviuls solids de crap ed ina scala-crap meina da funs tochen sum. Coronai vegnan ils mirs dad ina cupla en fuorma de tschaguola. L' altezia to-

tala dil clutger ei 32 meters. Ils mirs persuls fan ina mesira de ca. 550 meters cubics.

Per la vischnaunca de Vrin, che pudeva lu haver ver 400 habitonts, ei quei edifeci bein staus in' ovra, che ha custau immens sacrificis, e ch' ei daventada pusseivla mo entras admirabel spert de sacrificontadad, demussaus specialmein cun biaras e grevas lavurs cuminas. Tier il transport de crappa, sablun e caltschina, sco era tier il transport dil zenn, che peisa entuorn 30 tscheners, vegnan bein ils de Villein¹²⁾ (hof sut s. Giusep, ussa buca pli avdau) ad haver prestau buns survetschs.

Da quels de Villein raquenta la detga, ch' els havevien forzas nundetgas. Ina damaun fuvien p. e. scrinaris vidlunder a Furclès (clavaus dadens Cons) de cavegliar in ischenchel silla preit ded in nuegl niev. Igl ischenchel fuvi denton cul tgau da quella vart, nua ch' els havessien giu bugen la cua, e per volver sesentevien els memia fleivels. Mond ual ina femna de Villein encunter Vrin tier la s. Messa, hagien ei supplicau ella de vuler clamar umens en agid. Fagend beffas cun ils meisters, seigi la de Villein sepostada enamiez sper igl ischenchel, hagi catschau la detta crutscha ellas cava-diras restegiadas per la palaunca, pesentau igl ischenchel, schebein la peisa seigi uliva, alzau el orambora e viult entuorn el biala persula.

²⁾ Tenor la detga astgavi il calustar buca tucrar de messa entochen ch' ils de Villein fuvien buc arrivai cun lurargas.

In' outra ga fuvì in pur de Villein a Glion e miravi tier co ils giuvens de Glion fagevien giugs de turnier cun fierer ina greva hucla. Pudend in de quels strusch alzar la hucla orda plaun hagi il de Villein remarcau: «Jeu hai a casa mo in pop cun rassa. Mo quella hucla fiera el tgunsch e maneivel sur tuts vos tgaus ora.» Sin quei hagien ils de Glion detg, ch'el duei pia vegnir ora inagada cun quei pop cun rassa e schar ver el. Sch'el sappi mussar si, che quel hagi tanientas forzas, sche veglien ei bugen pagar ad el ina gronda summa d'ners. L' outra gada seigi il de Villein vegnius cun siu «pop cun rassa». El fuvì denton in compogn de 20 onns, mo purtavi aunc adina rassa. Quel hagi priu la hucla enta maun e cumandau a quels che fuvien in tschancun plinano (sco tierm final) de fugir pli lunsch. Nun vulend quels untgir, hagi il «pop» fiers la hucla in toc sur lur tgaus ora. Sin quei hagien ins immediat schau far in percaultschas per quel che fuva ussa vegnius or da «pop». — In auter de Villein prendevi, cura ch'el mavi ad alp en mintga maun in curtè plein latg e purtavi els senza sponder in daguot ord tschaller en tegia.

La detga raquent' era, ch'ins havevi construiu ina liunga punt naven dalla Plaunca biet tochen tier ils mirs dil clutger, per transportar si la crappa e maula de baghegiar.

Maiestus sesaulza il niev clutger encunter tschiel si ord las bassas casas cun tetgs ners, che

tonschan quasi tochen giun plaun e sepren cunzun ora empau de losch e garmadi sper la paupra veglia baselgia. Ord sias 8 vastas finiastras resunan sco ord buccas aviartas 3 cantadurs de bronz; numnadamein il zenn niev cun siu complein e sonor tun *D* e ses dus frars bia pli vegls, ch' ein denton restai bravamein anavos ad el en carschienttscha. Daferton ch' il niev clutger cloma suenter ina nova compogna, ad el pli aduala, pon finas ureglias tgunsch sentir ora, ch' ei maunca aunc enzatgei tier in dretg harmonic tuchiez, numnadamein quei ch' ins numna «la terza» el lungatg musical, ina vusch ch' intermediéscha denter quellas dil grond e dils pigns. Mo ad interim han ins bein stuiiu tener anavos empau cun la critica e bucastgau palesar memia dad ault ils giavischs. Peratgei enzatgei auter deva aunc pli bia de patertgar, numnadamein baghegiar baselgia nova.

Pli tard denton, suenter che la baselgia nova ei stada eregida ed il pievel ha giu ruassau ora empau da sias grevas prestaziuns, ha quei zenn, che muncava, era stuiiu vegnir mess neu. Quei ei daventau igl onn 1749. Quei «zenn niev» cun il tun Fis peisa entuorn 20 tscheners e porta l'inscripziun: «In nomine Jesu omne genu flectatur, celestium, terrestrium et infernorum. Anno 1749».¹³⁾ El porta ils maletgs dil ss. Num de Jesus, Nossa-

¹³⁾ Per ramontsch: «En num de Jesus sestorschan tut la schenuglia, dils celestials, dils terresters e dils infernals. Anno 1749».

dunna, s. Giusep e s. Gion Battesta. Tenor la brev d' accord¹⁴⁾ eis el vegnius culaus a Zug da Meister Anton Keiser per la summa de 1400 fl.

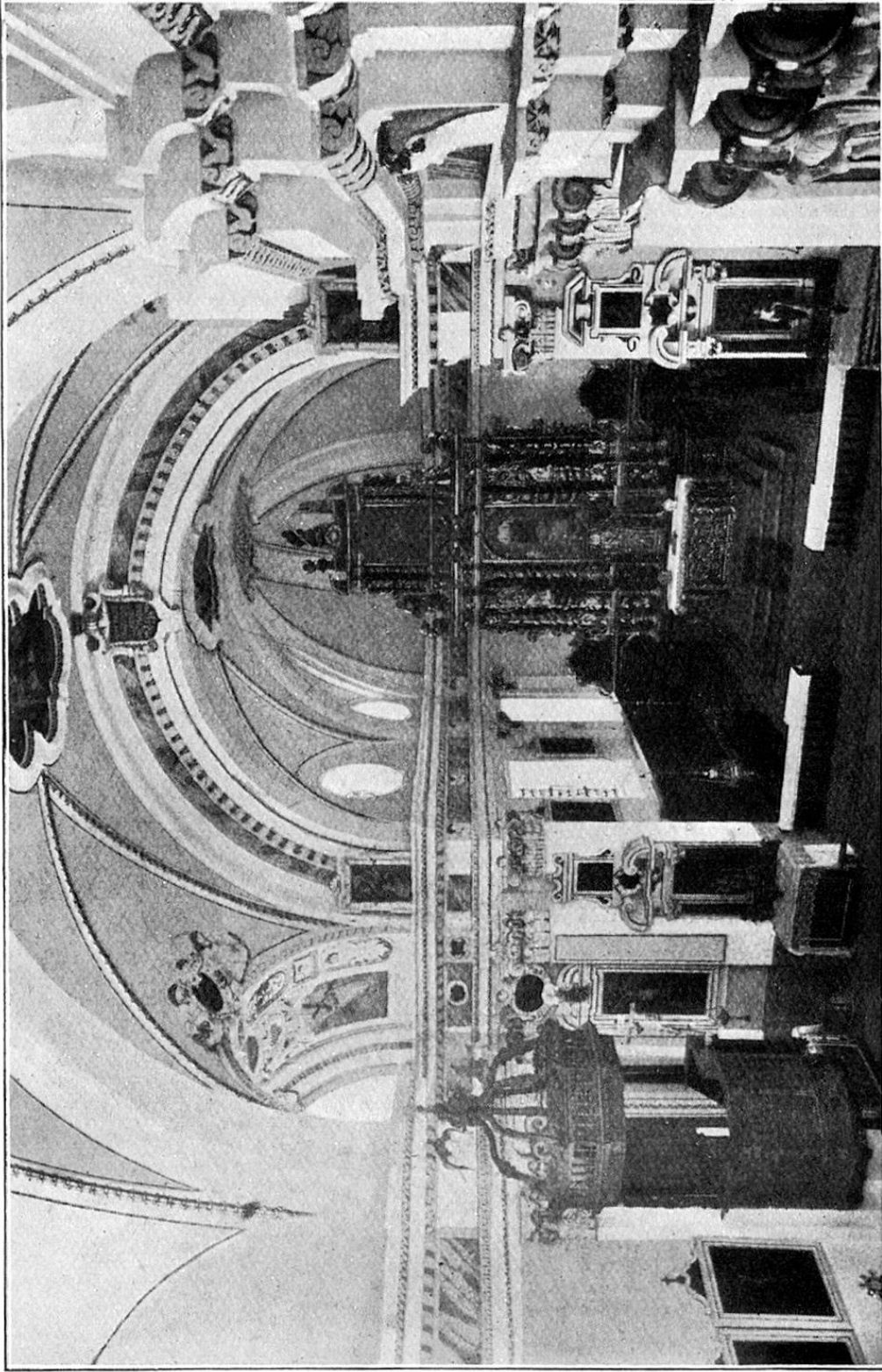
Remarcabel. Nunditgont che quels 4 zenns de Vrin dateschan ord schi differents temps, numna-damein 1394 (il pign), 1627 (il tierz), 1676 (il grond) e 1749 (il secund), sche s' accordan els tonaton stupent ensemen e formeschan in tuchiez che vegn adina admiraus.

IV. La baselgia nova.

Baghegiar baselgia nova! Quei ei gleiti detg, mo buc aschi prest fatg. Sco ei para, ha ei dau bravas lutgas denter ils vischins de Vrin denter els e cun ils plevons.¹⁵⁾ Capeivel che igl entusiasmus fuva buca tier tuts tuttina gronds, suenter che gia la construcziun dil clutger haveva sguardinau bravamein las forzas e finanzas dil pievel. Bein enqual dils vegls pudevan manegiar: «quella baselgia vala schon aunc per nus». Auters fuvan per engrondir la baselgia veglia. E puspei auters, denter quels bein cunzun era ils plevons: «Nus lein ina baselgia dil tuttafatg nova e buca mo cuntschar la vedra, pertgei mo ina baselgia nova corrispunda al stil ed als basegns dil temps, e mo ina tala sa aunc far in tec parada sper il niev clutger.» Plirs

¹⁴⁾ Archiv de Vrin mappa, 54 h.

¹⁵⁾ La relativamein cuorta dimora dils suandonts plevons, provisuras e vacaturas lai tgunsch supponer quei. Urbari de Vrin, pag. 84 ed 85.

La baselgia de Vrin
(Fot. Lang, Cuera)

plevons han en quei temps bandunau la pleiv suenter ina cuorta pastoraziun. Bandunond Sur *Giusep Maria Ferari* 1682 la pleiv suenter ina pastoraziun de 5 onns, ha igl emprem in P. caputschin pastorauduront 3 meins e silsuenter ha Sur *Gion Vieli* menau il scepter dal meins de matg 1682 tochen il mars 1684. Suenter quei cuort regiment han differents provisors pastorauduront tochen il december 1685. Quei onn ei Sur *Duri Bertoc* de Sevgein vegnius plevon a Vrin tochen 1691. A quei plevon eis ei finalmein reussiu, buca mo ded acquistar — probabel entras mediaziun dils missionaris caputschins — in excellent capomeister ed architect *Antonio Berogio*,¹⁶⁾ mobein era de reconciliar ils differents meins ed entusiasmar il pievel de purtar era ils pli gronds sacrificis per edificar il niev sanctuari. Nus possedein aunc ventireivlamein in cudischet de quens u notizias sur las expensas ed entradas duront ils onns dil baghegiar 1689—1693, nudaus si da siu successur plevon *Gion de Marmels* de Riom, plevon de Vrin 1691—1696.¹⁷⁾ Deplorablamein havein nus dapi lu neginas scartiras sur ils cuosts ed ils artists, che han luvrau vid la baselgia.

¹⁶⁾ Sco ei para ha quei Antonio Berogio avon giu baghegiu u plitost engrondu la baselgia parochiala de Sevgein. La tradiziun populara vul saver quei. Era la fuorma dellas stuccaturas de Sevgein, schegie per in bien ton pli magras, fan endamen quellas de Vrin. Ils capitèls de Sevgein cun motifs de fretgs ein ils medems, sco 3 pera de quels el chor de Vrin. Pli tard duei la famiglia Berogio esser seretratga a Dardin.

¹⁷⁾ Archiv de Vrin, nr. 49.

Il menzionau cudischet, schegie tuttavia buca me-
 naus suenter las novas reglas de contabilitad ed
 ualti grevs de leger, dat buca mo beinvegnu scla-
 riment sur de quei ch' el scriva, mobein era sur
 de quei ch' el quescha. El fa numnadamein negina
 menziun dellas expensas per cavar ed ulivar il su-
 lom, per far e menar crappa, sablun, lenna e plattas-
 tetg, per vitgiras de caltschina, ferramenta, glasa
 etc.; aschia ch' ins astga trer la conclusiun, che
 quei tut seigi vegniu fatg gratuitamein dalla popu-
 laziun de Vrin. Ei va aunc la detga, che las fem-
 nas havevien tut piars ils cavegls dal purtar sacs
 sablun si da Rein. Ils bos che vegnevien duvrai de
 trer, vegnevien pasculai sill' alp Cuolm, ca. mes'ura
 naven da Vrin. In enclaus en quell' alp vegni aunc
 oz numnaus «il claus de bos».¹⁸⁾ Denton vegnan
 buca mo quellas grevas lavurs cuminas ad esser
 vegnidas fatgas per la pagaglia de Diu, mobein era
 las victualias ed ils daners pagai als luvriers ve-
 gnian ad esser stai silmeins per la pli gronda part
 almosnas dils de Vrin. Tut involuntariamein e senza
 malart vegn cheu il pertratg: Fuss ei ozildi era
 aunc de cattar zanza tal spért de sacrificontadad,
 sco quel fuva en quei temps aschi generals denter
 la populaziun catolica?

Enstagl de tuttas descripciuns schein nus suan-
 dar cheu in extract dils cuosts ord il sura numnau

¹⁸⁾ Ina detga raquenta era, ch'in pur hagi duront ils
 7 onns de baghegiar teniu e duvrau il medem bov per
 trer material per la baselgia.

cuschet. El dat el medem temps era in maletg dellas relaziuns socialas e culturalas de quei temps.

Remarcau seigi aunc, ch' ei vegneva pagau ora mo la tiarza part en daners, las duas autras parts en victualias: graun, caschiel, pischada, s. v. tiers etc. Ils daners, culs quals ei vegneva lu quintau il bia fuvan renschs, u flurins, bazz e rizzers.¹⁹⁾

Extract dil quen sur dil construir la baselgia de Vrin 1689—1695.

fl.   bz.   xr.

1689, igl emprem onn ch' ins ha entschiet a baghegiar ei vegniu dau a meister Antonio Berogio en daners e naturalias 152

1690 ei vegniu pagau al sura meister Antonio e ses consorts (lurvers) en daners, fretgs e s. v. tiers 250

1691 han ils ugaus baselgia Sekelmeister Johann Pelican e Florin Caviezel, Sekelmeister Balzer e Lorenz Casanova ed auters vischins fatg quen cun il meister Antonio Berogio sco «baumeister» e ses lurvers, Johann Jacob e siu frar Joan Maria Jacob, sco era ses fegls An-

---

402

¹⁹⁾ In *R.* (rensch) u *fl.* (flurin) haveva 12 *bz.* (bazz) u 60 *xr.* (rizzers). En nos daners valeva 1 *R.* u *fl.* = fr. 1.70; 1 *bz.* = ca. 14 cts; 1 *xr.* = ca. 3 cts.

	fl.	bz.	xr.
Transport	402		
tonio Joan Bapt, Joan Antonio ed il giuven Pietro e lu aunc meister Joan Baptist, il qual ei arrivaus pli tard. 45 dis ei vegniu luvrau da 7 e 24 dis da 8 umens. En tut pia 407 schurnadas. Scadina ei vegnida pagada cun 9 bazs, che ha purtau la suma de ch' ei vegniu pagau ora en daners, fretgs e pischada. Plinavon sco remessa pagau ora en daners a meister Antonio,	304	3	
1692 ha meister Antonio luvrau cun 7 luvriers duront 86 dis ed il salari ei stau	8		
1693 ha meister Antonio luvrau cun 6 luvriers 91 di ed ha retschiert ils 30 d' uost 1693	358	5	2
1694 ils 10 de fenadur ei vegniu pagau ora a meister Antonio e ses auters luvriers	331	10	
Plinavon a meister Joon Baptist, che ha luvrau da stuccatur dals 12 de fenadur tochen ils 3 d' october	119	10	
Plinavon a Christoph Gusa, pictur per malegiar 1693 e 94 4 maletgs gronds vid igl arviul, dus maletgs pli pigns, 4 maletgs en las	88		14
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	1610	28	16

	fl.	bz.	xr.
Transport	1610	28	16
capluttas e las 12 cruschs (dils apostels), en tut presapauc ²⁰⁾	60		
Plinavon ad agens meisters (dil liug):			
1690 a meister Peter Casanova presapauc	13		30
1691 luvrau da miradur 27 dis, per scadin di 9 baz, porta	16		10
Plinavon Peter Casanova luvrau 13 dis	7	4	
A meister Martin Soler per 1690 presapauc	6	9	
per 1691 20 dis lavur ha purtau per 1692	12		
	3	9	
A meister Johann Christ Claude Camont per 1691 luvrau 24 dis, per scadin 9 baz	14	6	
1689 a Thienna Banadeig per far alv, presapauc	22		
Medemamein a Martin Thienna	20		
1690 a Thienna Banadeig	25		
1690 a Martin sco sura	15		
1691 a Thienna sco sura, che ha luvrau 59 dis	32		
1691 a Martin Casanova caluster, che ha luvrau 29 dis a 30 xr.	14		30
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	1869	56	86

²⁰⁾ L'expressiun «presapauc» («ungefer») stat egl original.

	fl.	bz.	xr.
Transport	1869	56	86
1692 Martin Casanova, caluster, quintau 74 dis ed aunc dau vitier 2 renschs, che fa ora	42		
1693 ha Martin Casanova, vegl caluster surviu en tut alla baselgia 86 dis, che porta	46		
Al sura per cuschinar	2		
1694 al vegl caluster Martin Casanova en tut, suenter ch' el ha regalau alla baselgia 5 R	23		
1694 ils 20 de fenadur ei meister Christoffel Dauguss, taglia-cr'appa arrivaus ed ha mess en 524 peis plattas el chor, scadina 12 zols gronda, pagau per scadina 6 xr. Medemamein per las passeras dils altars 34 peis scadin a 2 bz. Medemamein scalems dil chor e dellas capluttas. En tut	76	9	
1695 ha meister Christoffel Dauguss e siu frar finiu de metter las plattas dils 4 altars ed en il corridor miez e lur pagaglia ei semuntada sin	60		
Per barschar caltschina:			
1689 ha meister Leonhard cun crap de Tastrüs ²¹⁾ barschau			
	2118	65	86

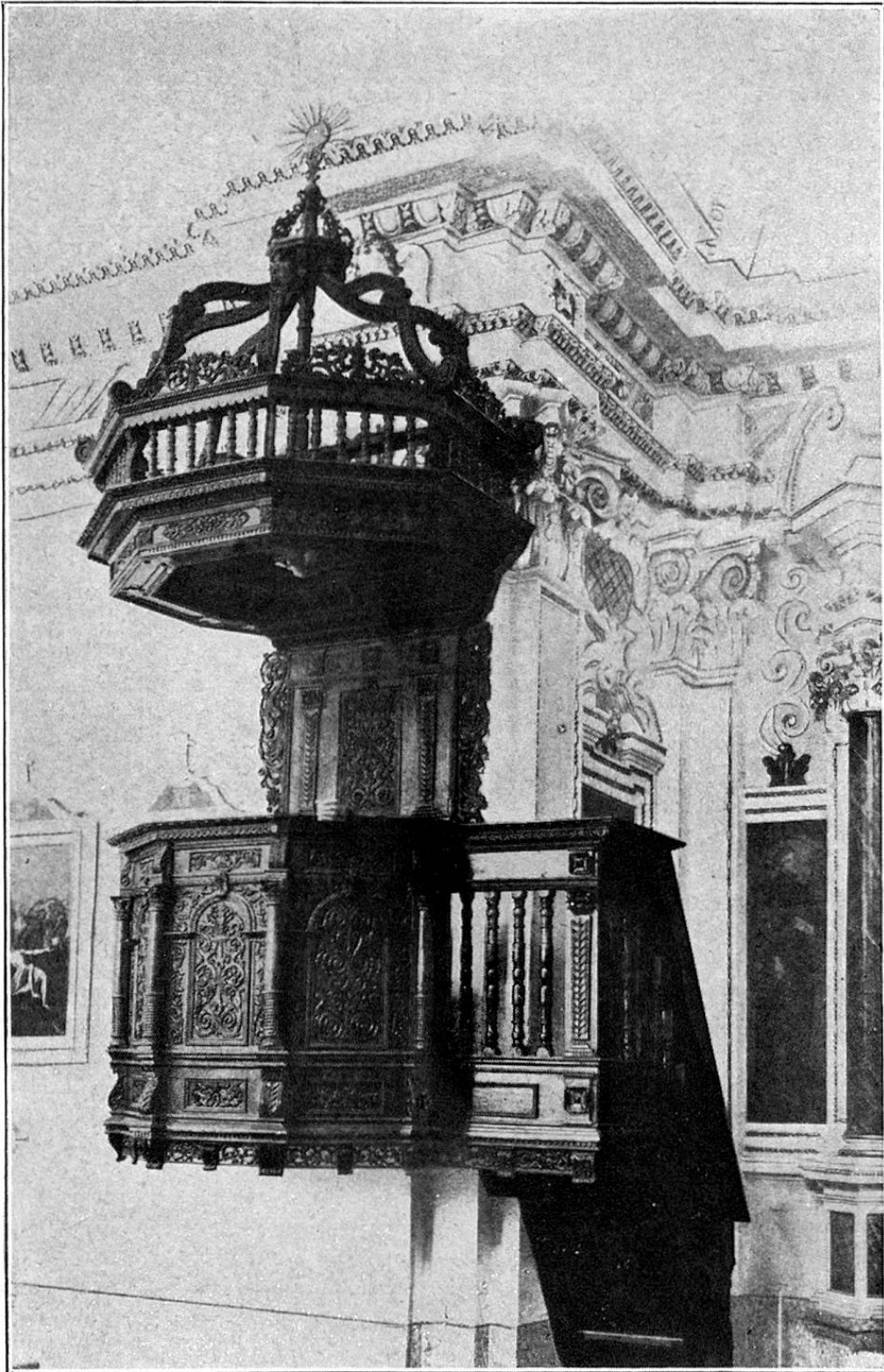
²¹⁾ Quei num local ei fetg grevs de leger ed aunc pli grevs ded explicar. A Vrin ei negin che vul enconu-

	fl.	bz.	xr.
Transport	2118	65	86
ina caltgera. Primavera 1691 duas gadas. Per tuttas 3 gadas vegniu pagau ca.		60	
Plinavon 1692 ils 11 de fenadur ha meister Leonhard cun siu feagl Barnabas luvrau 11 dis e 4 notgs vid barschar caltschina. Per omisdus 1 R. a di, senza la spisa		12	
1693 ils 19 de fenadur ha meister Leonhard e siu feagl retschiert per 10 dis e 3 notgs		13	
lavurs de fravi:			
1690 e 91 pagau a meister fravi Thoma Casanova per omisdus onns		21	
1692 ils 2 de november pagau a Thoma Casanova per fier e lavur		17	
Per resgiar:			
1690 e 91 quintau a Christ Jacom		7	22
	2248	65	108

scher in liug local cun in num semegliant. Sco ei para, ei quei num local ius a piarder. La detga raquenta, che la caltschina vegnevi barschada a *Caltgera*, ca. in quarta dadens Vrin, nua ch'igl ei gronda greppa de tuf. Era enta *Plaun-tgiern*, ca. mes'ura naven da Vrin, nua ch'igl ei aunc oz de ver las ruinas ded ina caltgera, havess ins survegniu caltschina en ualti cuorta vischinonza. En pli gronda distanza ei quei num en mintga cass buca d' encurir. Forsa eis el ina transformaziun de Trans-Tuy q. v. d. da l' altra vart de Tuy.

	fl.	bz.	xr.
Transport	2248	65	108
Per merendas:			
Tier igl ustier Martin Caviezel ei en treis onns vegniu purschius als luvres merendas gratuitas per ca.	20		
A meister Andriu Soler «Tischler» 1691 schurnadas 10 dis; plinavon fatg in «trogel», ²²⁾ en tut	7		30
1692, ils 27 de schaner ha sura meister Andriu retschiert dalla baselgia in ani ded aur, che pesava buca dal tut mesa dopla quintau per igl ani R.			3
1692, ha meister Andrea luvrau ensemen cun siu feagl 15 dis, per scadin 30 xr. schurnada per far las ramas della finiastra en baselgia e teschamber			15
Lavurs de veider:			
1692 ha meister glaser Joßs de Glion cun siu fumegl (knecht) fatg en finiastras vid la baselgia duront 16 luvendis, mess en tut 4108 rudialas, pagadas scadina cun 2 xr. e miez	171		2
Total:	2464	67	138
ni midau ils rizzers e bazs en renschs = R.	2471	10	3

²²⁾ Probabel in arcun de graun, per metter giu da maun il garnezi che vegneva daus ora enstagl de pagaglia als luvres.

La scantschala della baselgia de Vrin
(Fot. G. Demont, Vella)

Quintau en nos daners fa quei la summa de fr. 4,202.19.

Ins paregli quella summa cun ils prezis ded oz il di e nus duvrein buca metter vitier in plaid pli.

Quei che suonda en quei allegau cudisch de quens ei plitost notizias sur quei ch' ei vegniu priu en e co igl ei vegniu regulau giu cun ils singuls luvrers, ed igl ei fetg grev de survegnir in tec clarezia en quella mischeida de notizias. Sco allegau vegnev' ei pagau ora per la gronda part cun victualias. Mo era en daners stuevan ils luvrers prender encunter de tuttas sorts muneidas, sco «Philipp, Gulden, Thaler, reinisch Gulden, Reisgulden Ducaten, 1 Corona, holländisch Thaler, bluzger, bazs, rizzers» etc., che sescomian giu cun sters, crennas, «vierlings» pieun, curtaunas, «viertels» e «vierlings» segal, pestel, dumiec e paun-salin. Denter auter vegn ei era priu giu e valetau ina s. v. vacca per 24 fl. Bien e maneivel capeivel, che la baselgia duvrava 4 ugaus per menar quella contabilitad aschi complicada.

Las lavurs vid il niev sanctuari fuvan progressadas aschi bein, ch' il plevon Gion de Marmels ha gia tier la fiasta de Sontgilcrest, ils 14 de zercladur 1691, pia il tierz onn dapi ch' igl ei vegniu dau l'entschatta, saviu celebrar il survetsch divin el chor della baselgia nova sin in altar purtabel. Naturalmein savev' ei aunc esser fetg provisoric. La cartuscha egl artg principal digl arviul porta

l'annada 1693, igl empren onn che meister *Christoph Gusa* ha malegiau ora la baselgia²³). Ina cartuscha en igl altar pign da vart dretga porta l'annada 1697. Aschia vegn pia il stuccatur *Jon Baptist* ad haver giu silmeins 4 onns de far las aschi grondas e zun gustusas lavurs vid las massivas curnischs, il capitèls plein feglia, las zun rehamein decoradas capluttas lateralas, emplenidas cun ramas, cartuschas, schnechas, rosettas, caricatas, aunghels che fan musica etc., sco era vid ils 4 altars laterals, dus pli gronds e dus pli pigns.

Deplorablamein havein nus dagl onn 1695 sulettamein aunc in quen dil tagliacrappa *Christoffel Dauguss* e silsuentar neginas notizias pli. Principalmein manca a nus notizias sur dils artists della scantschala e digl altar grond. Quei onn 1695 ils 2 de tenadur ei la baselgia vegnida consecrada dagl uestg *Udalricus VII de Federspiel*²⁴).

La scantschala, ina sculptura veramein artistica ord lenn dir el stil Louis XIV porta l'annada 1709. Ella ha aunc diversas soras pli veglias, fatgas dal medem artist, numnadamein: *Pleiv* 1674; *Tersnaus* 1678; *Degen* 1693; *Morissen* 1706 e pus-

²³) Quels maletgs fuvien buca fetg artistics e sblihi u curclai cun puorla e fulin da tala maniera, ch'ins savevi strusch pli, tgei ch'els representavan. Perquei ein els tier la restauraziun de 1919 vegni remplazzai da maletgs novs da *Gius. Heimgartner*, *Altdorf*. Sulet dus maletgs pli pigns sper igl altar de *Nossadonna* dellas dolurs, astgassen aunc esser da quei pictur, ein denton era vegni refrestgentai.

²⁴) Brev de consecraziun egl archiv de *Vrin*, nr. 50.

seivlamein era quella de Laax (1676?), schegie che quella ei els detagls empau differenta²⁵). Tuttas portan l'annada, mo negliu ha il meister vuliu se-perpetnizar cun siu num. Era dals archivs dellas numnadas baselgias havein nus buca pudiu sur-vegnir notizias. La tradiziun de Vrin vul saver, ch' ils meisters, bab e feagl stevien a Vrin-dado. Finida la scantschala de Vrin hagi il feagl vuliu seludar, ch' el seigi pli habels, che siu bab. Sin quei hagi il bab dau per risposta: «Gie, mo emprender has ti tonaton stuiu da mei.» Forsa ch' enzatgi vegn aunc ad haver il special cletg d' anflar enzanua pli segiras notizias sur quei u quels artists. Era las aschinumnadas truccas u bauns dil chor de Vrin, sco medemamein ina scaffa ella sacristia ein senz' auter dal medem maun. Ellas casas de Vrin eis ei aunc tscheu e leu mobillas veglias, che fan endamen quei art, denter auter in puffet digl onn 1738 ella casa-pervenda.

Era il meister-artist digl altar grond ha en sia modestiudad negliu vuliu perpetnizar siu num. Per igl autur de questa lavur denton eis ei ordscadin dubi, che quel seigi negin auter, ch' il grond artist *Johann Ritz de Selkingen* el Valeis-sura.²⁶)

²⁵) Egl archiv de Laax ei vegniu anflau la sequenta remarca: 1676 per la scantschala pagau a Mr. Mang de Glion 60 fl., per dar firnis pagau 5 fl. (Notizias da plevon Felix Job, plevon a Laax 1866—89.)

²⁶) Jos. Lauber, *Künstlerlexikon IV tom (Supplement)*, pag. 366. Plinavon: «Die Künstler-Familie Ritz von Selkingen im Wallis» da Jos. Lauber & Eduard Wymann,

Johann Ritz, constructur de statuas ed altars ei naschius a Selkingen 1668 sco 5. feagl de Johann Ritz e Margreta Biderbost ed ei morts ils 4 d'october 1729. El fuvà buc in um studegiau. Sia forza fuvà disegnar e tagliar. Deplorablamein ein sias paucas notizias privatas era aunc idas a piarder, aschia ch'ins vegn mo entras lungurus studis ded archivs e cudischs parochials, sco era entras paregliaziuns tier enconuschientschas de segirs datums sur sias lavurs. Mo sias ovras secharacteriseschan tuttas entras siu stil schuber baroc, influenzaus dall' Italia. Igl ei enzatgei vehement en sias gruppas de petgas u colonas corinticas, strubegiadas, engarnidas rehamein cun feglia d' acantus, savens interruttas da statuas; petgas che tarlischan blau sco itschal. Sias figuras ein plein veta e realitad; sias puttass u amorettas adina amureivlas, mai caricaturas; ses ornaments de feglia d' acantus ein il bia sturtegliadas en fuorma ded S: tut dat perde tga d' ina marvegliusa perfecziun artistica, purtada dad in spèrt profund religios. Igl ei quasi nunca peivel cons altars che quei meister e siu feagl *Johann Jost (Jodocus) Ritz*, (naschius 1697, morts denter 1771 e 1782) han scaffiu. Sper numerus altars en sia patria vallesana, sco Biel, Blitzingen, Ritzingerfeld anflein nus de quels a Stans, Schattendorf, Wassen, Silenen, Caschanutta, e principalmein il marveglius altar grond ded Ursera.

XX. Hist. Neujahrsblatt, veröffentlicht vom Verein für Geschichte und Altertümer von Uri, 1914.

En nossa Surselva havein nus in grond diember ovras de quels meisters. Ella Cadi p. e. a Sedrun, ella claustra de Mustér ils altars de s. Placi e s. Benedetg (1712), sco era probabel ils 2 altars pli pigns de s. Catarina e s. Theophil cun las grondas e tarlischontas ramas de feglia d'acantus²⁷⁾, igl altar de Breil e pusseivlamein era igl altar grond a Trun-Nossadunna. Ella Lumnezia, ch' ei schiglioc zun reha en bialas ed intressantas baselgias: ils altars gronds de Lumbrein e Val S. Pieder, igl amureivel altaret de Zervreila, igl altar grond de Pleiv (1724), ils bials altars laterals della bas. par. de Degen, era ils altars laterals e la reconstrucziun digl altar grond de Degen-S. Bistgaun ed ils laterals de Vignogn a-stgassen esser dils medems auturs. Ei dess ina atgna lavur sur las ovras dils Ritz el Grischun. Ils meisters mavan bugen cun tut lur famiglia e lur luvrers dad in liug a l' auter, nua ch' els anflavan lavur. Duess ins forsa aunc anflar tscheu e leu en archivs u cudischs parochials notizias davart ils numnai meisters, lur familias e lur luvrers, sche fuss igl autur engrazieivels per talas.

Sco gia detg, secharacterisescha igl altar grond de Vrin sco in' ovra de Ritz, era sch' ella porta negin num. Il tabernachel vegl, che fuva, schegie stagn grevs e meins artistics, nuotatonmeins dil

²⁷⁾ Quels dus altars baghegiai sut igl avat Gallus Deflorin (1716—1729), astgassen, tenor P. Notker Curti, esser stai la paga dellas scolas ch' il secund feagl de Johann Ritz, cul num Johann Georg Garin, pli tard spiritual e doctur della filosofia e teologia, ha gudiu ella claustra de Mustér.

medem stil, porta l'annada 1710. Tier la restauraziun de 1920 eis el vegnius scomiaus giu dad in auter e sesanfla ussa silmeins en sia part inferiura ella sacristia. Perquei ch' il tabernachel porta l'annada 1710, astg' ins bein era trer la conclusiun, ch' igl altar seigi della medema annada, ual il temps, nua che Johann Ritz fuva en siu meglier operar.

Quei che characterisescha quei altar ord ils auters ei, che las petgas principalas davontier vegnan interruttas da 2 aunghels, che portan ils capitèls. Sur quellas petgas paradeschan las bellezza statuas de s. Joachim ed Onna. Coronaus vegn igl altar dad ina gruppia cun Christus e dus aunghels. Christus, sfraccaus en schenuglias, mira embratschond la crusch cun expressiun de dolor e resignaziun encunter tschiel, ferton ch' in aunghel schigenta giu las larmas e l' auter tegn en in maun il calisch della passiuin e muossa cun l' auter si encunter tschiel, danunder ch' ei vegn' confiart. En il reh fegliam dils ornamentals dretg e seniester digl altar sezuppan dus amureivels aunghelts, in detagl fetg characteristic tier ils altars de Ritz. Medemamein characteristics ein las amorettas ed ils ornamentals vid las consolas dellas petgas.

Il maletg sisum igl altar representa la Natschientscha de Nossadunna, al qual misteri la baselgia ei dedicata. Il maletg porta l'inscripziun: «*Sigisbertus Frey pinxit*»,²⁸⁾ ed ei senza annada.

²⁸⁾ Tenor indicaziun de P. Baseli Berther, fuva il pictur Sigisbert Frey in laic de Mustér.

Quei maletg, che ha pitiu pauc dal temps, va excellent a prau cun igl altar, ferton che quei ei strusch aschi bein il cass tier l' auter maletg niev dil pictur Heimgartner ded Altdorf, il qual ha era malegiau ils 4 maletgs gronds egl arviul. Pli da vegl fuva el liug dil maletg ina statua de Nossadunna vestgida en, sco quellas fuvan da quei temps fetg usitadas. Sin ordinaziun dils superiors fuva quella vegnida allontanada entuorn 1884 e remplazzada entras ina statua nova de Nossadunna de Lourdes, la quala en siu vestgiu alv, davos dies ina teila clar-blaua fageva zun disparer.

Il tabernachel ded ussa ei vegnius acquistaus dalla baselgia de Degen, nua ch' el mava bein cun ils altars laterals, mo buca cun igl altar grond gothic ed era gia avon decennis vegnius allontanaus. Tier la restauraziun de 1920 eis el per part vegnius baghegius entuorn, resp. engrondius e sepren ora famus cun igl altar. Era el ei senza dubi in' ovra dil medem meister J. Ritz. Ils ornaments, specialmein la feglia d' acantus semeglian quels digl altar sco in maun semeglia l' auter. Sias numerusas statuas (il levau Salvader, Maria ss., s. Gion Evangelist, s. Gion Battista, s. Martin, s. Clau, 4 aunghels), aschi pintgas sco ellas ein, demuossan in maun meisteril.

Dals maletgs dils 4 altars laterals (de stuc) havein nus sulettamein tier dus saviu eruir ils auturs. Il maletg digl altar de s. Glieci cun la statua de Nossadunna dellas dolurs porta l' inscripziun:

«Ego Gio. Jacobus Rieg pinxi 1701». Il maletg sin igl altar dasperas dil ss. Num de Jesus, era numnaus altar de s. Giusep, porta l' inscripziun: «P. F. Eggert feci 1699»²⁹⁾.

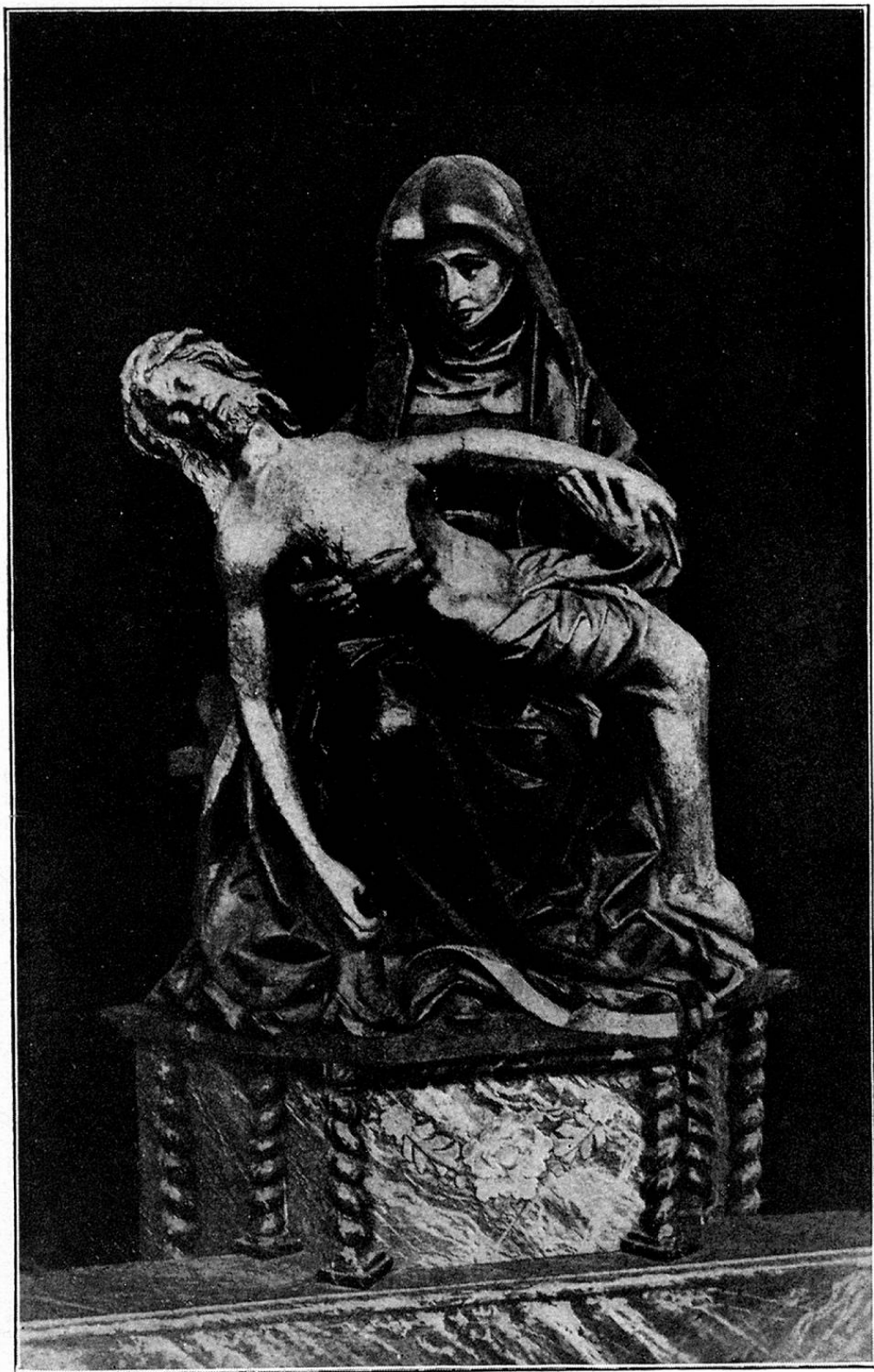
Era *il baptisteri* cun ses ornaments ded acantus fa in tec endamen las lavurs de Ritz, ferton ch' ils antependis dils 5 altars ein lavurs ded ina outra perioda, probabel dil medem sculptur, che ha entuorn 1780—82 fatg las scaffas de reliquias, 3 ina sur l' outra da mintga vart digl altar grond. Tier la renovaziun de 1919 e 20 ein quellas per ventiras vegnidas dismissas, pertgei ellas stinschentavan igl altar.³⁰⁾

Insumma, la baselgia ha bein senza dubi gudi gnau bia entras la capavla restauraziun de sgr. Xaver Stöckli de Stans e siu capoluvrer Anton Grell.

L' orgla. L' emprema orgla vegn ad esser fatta sut Christian Janggen de Sursaissa denter 1780—1802. Meister? Sco las orglas de quei temps, aschia fuva era quella paupra en registers fundamentals ded 8 peis, mobein reha en mixturas de tuttas variaziuns, intonadas ferm e recent, aschia ch' il plenum fuva bein brigliants, mo strusch pli dil tut emperneivels per nosas ureglias. Era ina ferma posauna el pedal (rut) muncava buc. E tier specialas

²⁹⁾ P. Fridolin Eggert, da naschienscha in Badenser, fuva conventual della claustra de Muster. Dad el existan biars maletgs en Surselva. Sin ils auters havein nus saviu eruir negina inscripziun.

³⁰⁾ Pareglia ils maletgs della baselgia de Vrin en l'ovra de A. Gaudy «Die Heligtümer der Schweiz», tom I.

Pietà gotica della baselgia de Vrin
(Fot. G. Demont, Vella)

solemnitats steva perfin in schumber grond ed in diember stgellas u bransinas en disposiziun digl orgalist, il qual saveva metter en moviment quels instruments cun siu pei. L' orgla fuva tschentada si enamiez la lautga e la gronda finiastra sur il portal schava sclarir ils radis dil sulegl de suenter miezdi gest giu sin siu intern, che fuva per l' orgla bein strusch de gudogn. Dapi 1910 ei quella finiastra vegnida mirada en ed en siu stagl tarlischa ordadora sur il portal in maletg de mosaic, fatg dal pictur Nüscheler digl Aargau. Il fol, resp. dus tals, senza magazin fuvan tschentai cun pign senn per estetica sin la curnisch digl arviul dalla vart sur la scala.

Entuorn 1904 ei dalla firma Klingler de Rorschach vegniu fatg ina reparatura ed aggiuntau u plitost remplazzau differents registers stagn gits cun registers novs, sco «principal», «gamba» e «salicional», e vegniu tschentau in auter fol cun magazin el plaz de ses antecessurs.

L' orgla nova ei vegnida construida 1921 dalla firma Meyer de Feldkirch. La scaffa ei construida ton sco pusseivel ord parts dell' orgla veglia, mo ei tschentada si en 2 parts. Era il fol ed entgins registers ein vegni conservai.

Avon che bandunar la baselgia lein nus aunc dar in' egliada sin la custeivla tabla sigl altar dil Rusari. Il maletg representa l' emissiun dils apostels ed ei ina *pradella ord in altar gothic* della scola Sueva. Danunder quei maletg, picturaus cun vivas colurs sin ina tabla de lenn, ei vegnius en nossa

baselgia, ei buca stau pusseivel de saver eruir. Mo cert eis ei, ch' el vegn cheu conservaus cun maneivlamein tonta pietad e conscienziusadad, sco en in museum.

Ed ussa aunc ina cuort' oraziun e nus lein bandunar la casa de Diu, buca senza aunc dar in' egliada sin il parlet d' aua benedida, il qual, sco il crap dil batten ei construius ord in granit sporadic, che vegn schiglioc strusch avon ella Lumnezia, sco era sin l' artistica siara veglia della porta baselgia. E sch' il buntadeivel hosp vul aunc fierer in' egliada de misericordia sin il tschep d' unfrenda, il qual ha la schliata qualitat, ch' el vegn mai memia pleins, sche lein nus quei franc buc impedir. E lu lein nus bandunar la baselgia per sefermar in mument aunc *en santeri*. Ils dus maletgs en moda de fresco dretg e seniester dil portal, s. Gieri e s. Murezi, astgassen esser dil medem pictur, che ha fatg fetg semegliants maletgs vid la caplutta de Silgin. Il portal sez cun la siara antica ei in' ovra fatga 1853 da Giachen Gius. Pelican de Vrin.

Tier il viadi entuorn baselgia observein nus, co il clutger tegn ina distanza de ca. 2 meters naven dal mir-baselgia. Noss' egliada croda specialmein sil remarcabel carner³¹⁾, engarnius sin ina curnisch entuorn entuorn cun cavazzas. Veras cavazzas, buca de quellas de pops de zucher, mo bein testas grossas e diras, sco ellas creschan mo

³¹⁾ Pareglia ils sura allegai maletgs de A. Gaudy, sco era Chr. Caminada «Die Bündner Friedhöfe», pag. 93 e 95.

ellas muntognas. Tenor la detga eis ei las restonzas de gest quels, che han avon tschentaners cun lur lavur e sacrificontadad baghegiau quest tempel. La parada, che quellas cavazzas fan cun lur dents che sgregnan, cloma tier in ferm «memento mori». Generaziuns svaneschan, mo lur ovras dattan perdetga dad ellas. E nus lein buca mo admirar lur ovras, mobein era suandar els en lur idealismus e sacrificonta cardientscha. Scadin carstgaun ei in architect. El baghegi buca vid in baghetg de ruina e zanur, mobein vid in edifeci, che vegni per tuts ils tschentaners ad esser per sia ventira e honor.

Gliesta dils plevons de Vrin.

Sco gia allegau fuva Vrin all' entschatta, sco tut las autras hodiernas pleivs della Lumnezia, filialas della venerabla baselgia de Pleiv. Suenter che la dismembraziun ha priu sia entschatta igl onn 1504 cun Val-St. Pieder, ei era la baselgia de Vrin sedestaccada 1510 u 1513¹⁾.

Denton fuvan cheu gia avon spirituals en qualid sco caplons.

1. Sco εμπrem spiritual, dal qual nus havein

---

¹⁾ Domsextar Dr. G. G. Simonet scriva en sia lavur: «Die kathol. Weltgeistlichen Graubündens», pag. 125: Vrin wurde 1510 (von Pleiv) losgetrennt. Encuntercomi tschenta in catalog dil spiritualesser della Lumnezia egl archiv de Pleiv, screts avon ca. 50 onns da domdecan de Mont, il datum della dismembraziun de Vrin sin igl onn 1513.

enconuschientscha, vegn numnaus 1505 e 1510 **Gilli Huber**²⁾.

2. **Faner Georgius**, 1521³⁾.

3. **Egidius Huber**, 1596⁴⁾ (?).

4. **Tumaisch Schmid de Grüneck** de Vignogn 1639—52. Tier la visitaziun digl onn 1643 sexpectorescha monsgr. uestg Johannes VI Flugi d' Aspermont favoreivel sur siu operar.

5. **Balthassar Alig** de Vrin 1652—1677. Suenter esser staus igl emprem onn caplon a Pleiv, ha quei spiritual operau tochen sia mort ils 19 de uost 1677 exemplaricamein en sia vischnaunca nativa. Sco pli baul allegau eis el sefatgs zun meriteivels per la litteratura romontscha. Sias principalas ovras ein: «La passiun de Nies Segner»,

²⁾ En ina pergameina (archiv de Vrin, nr. 54 h.), datada gievgia avon la dumengia de Palmas 1505 decidan Hans de Lumerins, ugau (vogt) ella Lumnezia, Hans Puntaninger, Bannerher Raget de Mont, Thomasch de Rungs e Jacob de Mont sco derschaders, en ina dispeta denter *Caplon Gilli Huber* de Vrin ed ils ugaus baselgia de cheu, numnadamein Bernhard Menga de Gamps (Cons) e Martin Gailla encunter Flurin Näscha e ses conartavels pervia de beins pervenda. Ils beins numnai ein: Quadlatsch, Saditsch, Pradienig, in Gults, Petnäng e Put-satsch.

En in' outra pergameina, datada da s. Clau sera 1510 (archiv de Vrin, nr. 10) vegn ei fatg ina convegientscha cun il rev. sgr. «*Gilin Huber an verweser zu der farr ze Frin*» ed ils ugaus Bernhard Menga e Martin de Gaila e l'entira «Nachpurschaft ze Frin» pervia de funs acquistai per la baselgia de Nossadunna. La convenziun vegn sigillada da Benedicht von Sulair (Soler).

³⁾ Pareglia la numnada lavur de Dr. Simonet, p. 211.

⁴⁾ En in cudisch vegl de Pleiv duei ei esser vegniu anflau la sequenta remarca: «Dominus Egidius Huber,

stampau a Prag 1672 e puspei 1674 tier Goliäsch; «Epistolas ed evangelis», stampau a Cuera tier G. G. Barbisch 1674; «Enzacontas canzuns spirituales», medemamein stampau tier Barbisch 1674. Igl urbari de Vrin menzionescha era ina grammatica romontscha. Schebein quella ei vegnida stampada, han ins aunc buca saviu eruir. Dal zenn ch' el ha schau cular, havein nus gia fatg menziun. Quei plevon ha era entschiet 1652 a menar ils cudischs parochials de Vrin.

6. **Joseph Maria Ferrari** de S. Vittore 1677—1682. Avon e sunter sia pastoraziun a Vrin eis el staus caplon a Pleiv ed ha terminau sia veta sco canonic a S. Vittore. Dal mars 1682 tochen il matg ha *P. Antonius* ab Ostiano O. Cap. provisau la pleiv.

7. **Joannes Vieli** de Cumbel 1682—84. Sunter sia partenza alla fin de mars 1684 ei la pleiv vegnida provedida successivamein da differents provisors, numnadamein *P. Antonius*, *Leci Fallet*, caplon a Pleiv, e *Petrus de Parma*, che fuva avon plevon a Tersnaus.

8. **Ulrich Bertoc** de Sevgein 1685—1691.

capelanus in Ferin 1596. Hoc vel sequente anno separatio facta videtur». Dr. Simonet tegn il datum 1596 per in sbagl e less leger enstagl 1516. El tegn quei Egidius Huber per identics cun il sura Gilli Huber. Tenor il sura numnau catalog dil spiritulesser lumnezian egl archiv de Pleiv compara igl Egidius Huber aunc cun sur Gilli Huber e Rudolf de Castelberg 1510—1596. (Communicaziun de sur M. Derungs, plevon a Pleiv). En quei cass sa Gilli Huber buc esser identics cun Egidius Huber. Nus havein pia dus differents spirituals Huber.

El compara all' entschatta mo sco «vice parochus», pli tard sco parochus. Sco ei para fuv' ei da quei temps partidas en vischnaunca. Ad el par' ei ded esser reussiu de pacificar la pleiv e metter maun vid la construcziun della baselgia nova. Essend el gia sils onns, ha el resignau a Vrin denter avrel e fenadur ed ei morts 1699 sco resignat a Sevgein, nua ch' el ha era giu gronds merets per la restauraziun della baselgia.

9. **Gion de Marmels** de Salux 1691 – 1696, sut il qual igl ei vegniu continuau cun la construcziun della baselgia, consecrada ils 2 de fenadur 1695.

10. **Jacob Loretz** de Val s. Pieder 1696 – 1733. Camerer dil capetel grond sursilvan. In um erudit e popular, perquei dal pievel stimaus e carezaus. Sut sia pastoraziun ha la baselgia curvegniu il davos decorum, specialmein ils altars e la scantschala. Mo donn ch' el ha schau anavos a nus negins documents sur quellas acquistas. — Suenter che sgr. *P. Gregori Monn* de Mustér ha giu provisau il cuors d' in onn compara

11. **Florin Jagmet** de Mustér 1734 – 1741. Havend ins en quei temps avon maun de baghegiar ina nova casa-pervenda, ha quei spiritual, per buc impedir quei, avdau duront onn e miez en ina casa privata nova de meister Andrea Soler. La casa pervenda fuva da quei temps sil plaz della ustria della posta, casa de sgr. colonel Chr. Soler, pia in plaz pauc adattau per casa-pervenda. Igl ei

lu reussiu entras cumpra e brat ded acquistar la presenta casa-pervenda, ina casa dubla, ch' apparteneva ina mesadad a Florin e Gion Caviezel, e l' autra mesadad a Bistgaun e Gion Casanova. Aschia han ins saviu desister de baghegiar ina casa pervenda nova. Plevon Fl. Jagmet ei morts a Vrin igl 1 d' avrel 1741 e satraus en baselgia. Entochen ils 2 de zercladur han pastorau sco provisors sur *Florin Ant. Derungs*, caplon a Pleiv e sur *Julius Soler*, plevon a Surcasti. Silsunter ei vegniu sco plevon

12. **Gion Giachen de Castelberg** de Muster 1741—1745. Essend ch' ei plascheva ad el zun pauc de star cheu vinavon, eis el gia suenter 4 onns setratgs a Tujetsch, nua ch' el haveva avon pastorau. Suenter el vegn all' entschatta de matg:

13. **Ludivic Hendry** de Breil 1745—1766. Camerer dil capetel grond, staus vivon a Dardin e Breil, ha el suenter 21 onn de pastoraziun a Vrin libramein resignau sin la pleiv ed ei returnaus a Dardin, nua ch' el ha vuliu terminar sia veta terestra. Vegnend naven da Siat succeda

14. **Leci Ludivic Caliesch** de Schluein 1766—1774, il qual ei morts ils 5 de december 1774 e satraus cheu en baselgia avon igl altar dil ss. Num de Jesus. Ils 24 de december suonda

15. **Giusep Antoni de Porta** de Sumvitg 1774—1780, vegnend da Vignogn. Sut sia pastoraaziun eis ei vegniu fatg pli grondas reparaturas

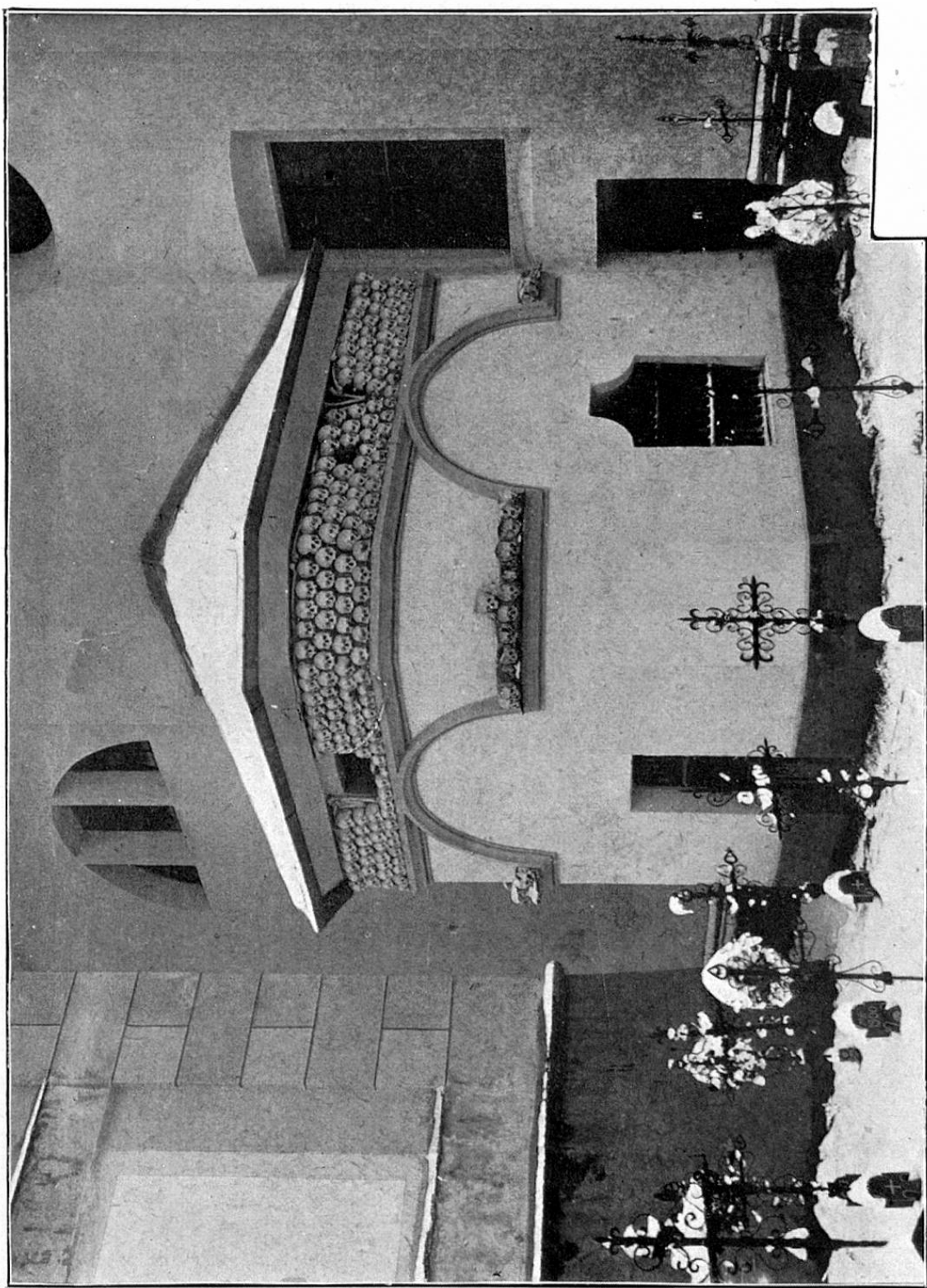
vid la casa-pervenda⁵⁾. En consequenza de grevas persecuziuns, principalmein da part d' entginas famiglias, duei el, sco ei vegn raquintau, esser staus necessitaus de seretrer ed ei serendus a Riom.

16. **Christian Janggen** de Sursaissa 1780—1802. Sut quei spiritual ei vegniu baghegiu l' orgla per 1060 fl., fatg las scaffas de reliquias da mintga vart digl altar, sco era probablamein ils antipendis avon ils 5 altars e cumprau ina monstronza per 260 fl. En il 50 avel onn de sia veta eis el seretratgs sco caplon en sia patria Sursaissa-Cuort, nua ch' el ei morts 1809. Ei suonda

17. **Christian Anton Hansemann** de Tersnaus 1802—1807, in um de gronda hilaritad e generusadad, perquei dal pievel stimaus e carezaus. Dad el vegn ei raquintau biaras sgnocas, denter auter era co el hagi dismiss il purtar tarscholas tier ils umens de Vrin. Suenter sia pastoraziuu a Vrin eis el staus plevon e suenter caplon a Pleiv, caplon a Peiden e puspei a Pleiv ed ei morts sco plevon ded Uors L. 1844 e satraus a Tersnaus.

18. **Gieri Giusep Faustin Huonder** de Mustér 1807—1811. Per untgir ora a malempeneivladads ha quei plevon resignau gia suenter 4

⁵⁾ Tenor Dr. Simonet duei sur G. A. de Porta esser staus de Tujetsch. Denton sa P. Baseli Berther en sia bein fundada lavur: «Baselgias, Capluttas e Spiritualessen de Tujetsch» neginas novas dad el. Che la notizia egl urbari de Vrin, ch' ei seigi sut el vegniu *baghegiu* la presenta casa-pervenda, sa buc esser vera, demuossa gia la partizun dil baghetg sco era miraglias e preits cun las diversas cuntschadiras.

Il carner de Vrin
(Ord Caminada, „Bündner Friedhöfe“, Edizium Orell Füssli, Turitg)

onns ed ei serendius a Ruschein. Suentel el ha priu possess de questa pleiv vegnend da Surcasti:

19. **Giusep Bistgaun Caviezel** de Vrin 1811—1837. Schegie ch' el haveva dal seminari de Meran, nua ch' el haveva fatg ses studis, buc ils megliers attestats, vegn el tonaton taxaus per in um perdert e resolut, dal pievel en general stimaus e respectaus. 1837 ils 22 de zercladur eis el morts e satraus cheu en baselgia. Siu successur ei:

20. **Gion Ant. Joos** de Val s. Pieder 1837—1855. All' entschatta de 1855 ei quei plevon staus necessitaus de seretrer. Suentel che *Chr. Ant. Balzer* d' Alvagni ha giu provisau tochen s. Gieri, e vegniu sco plevon:

21. **Giusep Bruno Soliva** de Tujetsch 1855—1859, exbenedictin della ven. claustra de Nossadunnaun. En consequenza de persecuziuns da part de pliras famiglias, ei quei plevon staus necessitaus de bandunar la pleiv ed ei serendius a Schlatt el cantun Appenzell. Sin giavisch dils superiors ha surpriu la pleiv, vegnend da Surcasti:

22. **Giachen Luregn Riedi** de Tujetsch 1859—1871, in um fetg familiar e popular, perquei dal pievel en general beinvesius e carezaus. Quei plevon ei sefatgs meriteivels entras metter en bien uorden las administraziuns ecclesiasticas, las qualas fuvan da quei temps empau negligidas. Nun pudend pastorar pli ditg per munconza dellas necessarias forzas corporalas, ha el resignau silla pleiv ed ei

serendius a Trun sco caplon. Tier ses parochians eis el aunc ditg restaus en buna memoria. Suentel el ei vegniu da Samnaun:

22. **Sigisbert Monn** de Mustér 1871 – 1874, exbenedictin della ven. claustra de Mustér. Essend las relaziuns denter el ed il pievel buca bunas ed emperneivlas, ha el gia suenter 3 onns resignau ed ei serendius ell' America, nua ch' el ei morts 1899 cun il giavisch de returnar tier sia veglia, carezada claustra. Suentel che sgr. *P. Felix a Fabia* O. Cap. ha giu provisau in temps la pleiv, ei suandau ils 16 d' uost:

24. **Placi Adalbert Baselgia** de Sumvitg 1874—1889. Quest spiritual, in um practic e dal pievel generalmein carezaus e stimaus, ei cunzun sefatgs meriteivels entras siu «urbari della pleiv de Vrin», en il qual el ha tschentau ensemen in grond material historic sur della pleiv de Vrin. Ord motivs de sanadad e bein era de persecuziuns ha el brattau la pleiv de Vrin cun quella de Pleiv, nua ch' el ei morts gia suenter 4 onns. El viva vinavon a Vrin en buna memoria, sco era siu successur:

25. **Gaudenz Engler** de Surava 1889—1897, in spiritual giuven, plein premura e sacrificontadad, che ha gudignau il cor de tut il pievel. Sin giavisch de ses superius ha el igl emprem de matg 1897 brattau questa pleiv cun quella de Sedrun. Duront 2 meins e miez ha sur *Florin Soler*, oriunds de Vrin, caplon a Sedrun pastorau sco provisor.

Silsuenter ei vegnius tarmess a Vrin sco plevon il giuven Dr. theol. et phil.:

26. **Jacob Parpan** de Vaz-su 1897—1899. Siu successur scriva dad el: «Igl ideal spért dil giuven e premurau spiritual ei en cuort semussaus el dueivel decorum della casa de Diu. La sulada de cement en baselgia ei vegnida tschentada e bein enqual abus ei vegnius disfatgs e corregius tenor las rubricas ecclesiasticas. Era la damonda d'ina nova casa de scola ha quei premurau plevon e cusseglier de scola ventilau e promoviu. — Mo il grond contrast local Roma — Vrin ed aunc dapli grevas malemperneivladads da part de certins parochians, han commuentau quei generalmein respectau e carezau spiritual, de gia suenter 2 onns bandunar sia montanera (e serender a Sursaissa), surschond quella a siu successur:»

27. **Leonhard Soler** de Lumbrein (St. Andriu), 1899—1903. Cun tutta premura ha quei giuven spiritual encuriu ded allontanar aunc bein enqual «abus» e far flurir in spert idealistic-religius. Mo oposiziun davart certins parochians han stimulau el de resignar igl atun 1903 e serender ella pastoraziun ded Arosa. Da s. Martin 1903 tochen zercladur 04 ei la pleiv restada vacanta ed ils plevons de Lumbrein e Vignogn han gidau ora aschi bein sco pusseivel. Naven da quei termin intre-scha sco plevon provisor:

28. **Gion Giusep Desax** de Surrein 1904—1907. Suenter ina bun' entschatta han malemper-

neivlas ralaziuns denter spiritual e pievel pli e pli sefatg valer. Il sett. 1907 ei vegniu sco successur e plevon:

29. **Gion Cadieli** de Sagogn 1907—1919. Vivon professor a Sviz ha el pastorau durant 12 onns cun bien spert e bien cor la pleiv de Vrin. El enconuscheva e carezava sias nuorsas e quellas enconuschevan e carezavan el cun tut siu talent satiric. Siu special quitau e meret ei stau la restauraziun della baselgia, la quala el ei denton buca vegnius de finir. Clamaus da ses superiors tier la pastoraziun della pleiv de Trun, ha el stoviu surschar la restauraziun digl altar grond e della orgla a siu successur

30. **Alois Simonet** de Mustér, november 1919 —?

Ils aultrev. sgrs. spirituals ord la vischnaunca de Vrin.

Sco empren spiritual ord la vischnaunca de Vrin, dal qual nus havein enconuschientscha compara:

1. Sur **Balzer Alig**, naschius a Vrin entuorn 1625, staus cheu plevon da 1652 tochen sia mort 1677. Dad el havein nus fatg menziun tier ils plevons de Vrin No. 5.

2. **Giusep Bistgaun Caviezel**, naschius ils 5 d'october 1781 sco feagl de Balthasar Caviezel e Maria Mengia Soler, ha studegiau dogmatica a Mustér tier P. Baseli Veith. 1803 ha el studegiau

a Milaun ella Brera, 1804 eis el entraus el seminari de Meran e quei onn vegnius leu ordinaus. Da 1808—11 plevon a Surcasti e da lu tochen sia mort ils 22 de zercladur 1837 plevon a Vrin.

3. **Gion Battista Casanova**, naschius ils 26 d'oct. 1791 sco feagl de Murezi Curau Casanova e Maria Mengia Pelican. Ordinaus spiritual 1816. Suenter haver pastorau sco plevon a Pleiv 1717—45 eis el vegnius numnaus cancelier episcopal e canonic extraresidenzial. Morts a Cuera ils 3 de matg 1858. Ha regalau alla baselgia de Vrin il bi calisch grond.

4. **Florin Antoni Soler**, naschius ils 25 d'avrel 1829 sco feagl de Gion Giachen Soler e Mar. Christina Caviezel. Ordinaus ils 11 d'avrel 1857. Curat a Morissen 1857—61; plevon a Falerera 1861—67; benefiziat a Rueras 1867—73; plev. a Vignogn 1873—95; caplon a Sedrun 1895—1901. Morts a Cuera ils 7 de december 1901. El ruaussa el santeri de Vrin.

5. **Gion Antoni Casanova** naschius ils 18 d'oct. 1842 sco feagl de Gion Martin Casanova ed Onna Joos. Ordinaus 1865; caplon a Sedrun 1866—70; professor della scola claustrala a Mustér 1870—72; plevon a Trun 1872—95, nua ch'el ei morts ils 19 d'avrel

6. **Gion Rest Pelican**, naschius ils 16 de schaner 1842 sco feagl de Giachen Giusep Pelican e Maria Catarina Casanova; ha fatg ses studis finals a Milaun. Ordinaus 1875; plevon a Siat

1876—78; professor a Roveredo 1878—83; provisor a Lumbrein 1883—84; provisor a Samnaun 1884—91; provisor a Surcuolm 1891—1914; morts sco resignat a Vrin ils 22 d' avrel 1915. In premurau spiritual cun adina oreifer bien humor. El ruaussa el santeri de Vrin.

7. **Enrico Casanova**, naschius a Milaun 1860 sco feagl de Florin Ant. Casanova de Vrin e Turte Brunner de Schluein, ordinaus 1882; staus plevon a Piontell sper Milaun ed a Malgrati sper Lecco. Morts ? Sia ierta a Vrin ha el fatg si per caussas pias, specialmein per messas perpetnas.

8. **Christian Giusep Caminada**, naschius a Surrhin 1876 ils 6 de schaner; ordinaus sacerdot ils 22 de fen. 1900; primizia a Vrin ils 5 d' uost 1900; plevon a Dardin 1901—05; plevon a Sursaissa 1905—12; plevon a Trun 1912—19; plevon a Cuera e canonic residenzial da 1919, ad multos annos. Ha publicau «Bündner Friedhöfe», «Bündner Glocken» e biaras lavurs egl «Ischi», «Pelegrin», «Gasetta Romontscha», «Bündner Tagblatt» etc.

9. **Balzer Antoni Pelican**, naschius 1884 ils 4 de matg sco feagl de Giusep Barclamiu Pelican e Onna Maria Zoller; ordinaus spiritual ils 16 de fen., primiza ils 30 de fen. 1911; vicari ad Oerlicon 1 oct. 12—1 oct. 1915. Bein meriteivel plevon de Bonaduz dals 14 d' oct. 1915, ad multos annos.

Las venerablas muniessas de Vrin.

1. **Sr. Scholastica Soler**, pli baul Onna Maria Margreta, naschida ils 30 de schaner 1856 sco feglia de Chrest Giusep Soler ed Onna Mar. Ursula Caminada. Fatg profess a Mustair ils 30 d'avrel 1881, morta leu ils 24 d'uost dil medem onn.

2. **Sr. Palmatia Pelican**, pli baul Maria Mierta, nasch. ils 12 de fen. 1878 sco feglia de Gius. Bistgaun Pelican e Mar. Nesa Caviezel. Profess ad Ingenbohl avrel 1904. El spital della crusch a Cuera tochen avrel 1910; morta ad Ingenbohl ils 11 de fen. 1910.

3. **Sr. Placidina Casanova**, pli baul Maria Clara Christina, nasch. ils 19 de fevrer 1889 sco feglia de Giachen Giusep Casanova e Mar. Ursula Caminada. Profess ad Ingenbohl ils 2 de matg 1916. Ca. 1^{1/2} onn a Leuc el Valleis. Silsuentar a Mustér.

4. **Sr. Tiburtia Soler**, pli baul Maria Turte, nasch. ils 9 de mars 1898 sco feglia de Sep Antoni Soler e Mar. Margreta Caminada. Profess ad Ingenbohl ils 22 d'avrel 1925. Dapli lu el spital della crusch a Cuera.

